

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของชุมชน

บทนี้เกี่ยวข้องกับบอกเล่าประวัติศาสตร์และความเป็นมาของทั้งสองหมู่บ้าน เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและการผลิตของหมู่บ้านในแต่ละช่วงเวลาต่าง ๆ ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย อันจะช่วยให้เข้าใจบทบาทของทุนประวัติศาสตร์ที่มีต่อศักยภาพของแต่ละหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกัน

ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของหมู่บ้านดอนม่วง

ประวัติการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านดอนม่วง

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน นาย ใจช่วง และผม ใจช่วง (การสัมภาษณ์-ส่วนบุคคล, 1 มิถุนายน 2552) (อายุ 90 ปี และ 80 ปีตามลำดับ) ได้เล่าถึงประวัติการเกิดหมู่บ้านให้ฟังว่า แต่เดิมผู้ก่อตั้งบ้านดอนม่วงมีอยู่ด้วยกัน 5 คือ นายโห นายลิม นายดี นายอ่อนสี และนายป่า โดยอพยพมาจากบ้านชะโนด ซึ่งส่วนใหญ่คนเหล่านี้จะมีที่นาที่บ้านดอนม่วง (หรือเรียกว่า ทุ่งม่วงชุม ในสมัยนั้น) แรก ๆ ย้ายมาที่ดอนม่วงเฉพาะหน้านา ตอนหลังมาการเดินทางไม่สะดวกจึงอพยพกันมาตั้งถิ่นฐานแบบถาวร ส่วนคนอื่นที่ไม่ย้ายมาแต่มีที่นาอยู่ดอนม่วงจะใช้วิธีฝากยุงข้าวไว้กับญาติ ๆ เวลาจะกินก็เดินมาจากบ้านชะโนดมาหาเขาไปกินที่ละหาบ ต่อมาเกิดความไม่สะดวกในการเดินทาง ประกอบทนการชักชวนของญาติที่มาอยู่ก่อนไม่ไหวจึงอพยพมาตั้งรกรากที่บ้านดอนม่วงเพิ่มขึ้นกลายเป็นดอนม่วงมาถึงปัจจุบัน

ส่วนอีกครอบครัวนำโดยนายดีและแม่ขาวกิม ไปตั้งบ้านเรือนบริเวณทิศใต้ของหมู่บ้านชื่อบ้านนาสีคานหรือสีคาน ปัจจุบันถือเป็นส่วนหนึ่งของบ้านดอนม่วง แต่ชาวบ้านก็ยังเรียก คนที่มีบ้านเรือนอยู่ทางใต้ของหมู่บ้าน ว่าบ้านนาสีคานอยู่

สภาพหมู่บ้านคอนม่วงสมัยนั้น มีแต่ป่า มีต้นไม้จำพวก เต็งรัง ผักต้ว มีอาหารกิน-
อุดมสมบูรณ์ ในป่าทุ่ง ป่าทาม มีทั้งปลา เต่า โดยเฉพาะเต่าน้ำจืดมีมาก จนมีหนองน้ำ-
ริมห้วยได้ชื่อว่าหนองเต่า หนองไม้ขึ้นมากมาย ส่วนป่าโคกมีก็มีห้วยเห็ด งูสิง (งูชนิดหนึ่ง
ที่คนอีสานชอบกิน) ตัวแลน (ตะกวดชนิดหนึ่ง ขนาดเล็กกว่าตะกวดปกติ) มีอยู่เป็น
จำนวนมาก อยากรินอะไรก็ได้กิน ส่วนการทำนาแรก ๆ ยังไม่พอกินเนื่องจากที่นายังมี
ปริมาณน้อย เพราะมีเครื่องมือในการทำจำกัด มีเพียงเสียมเท่านั้นที่ใช้ขุดทำคันนา
ปุ๋ยมูลสัตว์ ก็ไม่มี ส่วนคนที่มีวัวมาก ก็ไม่ได้เอามูลวัวไปใช้ประโยชน์ แต่กลับเอาไป
เผาไฟทิ้ง เพื่อปลูกอ้อยแทน การศึกษาสมัยนั้น ยังเข้ามาไม่ถึง เด็ก ๆ อย่างสาว ๆ ส่วนใหญ่
จะเรียนท่องสรภัญญะ โดยเรียนกับผู้รู้ในชุมชน ส่วนหนุ่ม ๆ เลี้ยงควาย หรือไม่ก็เป็นคน
ออกไปหาอาหาร

ด้านน้ำกินน้ำใช้ชาวบ้านจะใช้น้ำสำหรับกินและใช้ คือ น้ำลำน้ำคำซึ่งสมัยนั้น
มี 2 บ่อคือ สร้างค่าน้อย กับ ลำน้ำคำใหญ่ ลำน้ำคำน้อย คือ บ่อลำน้ำที่ใช้กินกันในปัจจุบัน
ส่วนลำน้ำคำใหญ่จะอยู่ฝั่งตรงข้ามกับลำน้ำคำน้อย ปัจจุบันได้ถูกชาวบ้านจับจองพื้นที่ไป
เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวแล้ว และอีกสาเหตุหนึ่งเกิดจากการขยายถนน ทำให้น้ำซับใน
บ่อลำน้ำคำใหญ่หายไป ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเล่าว่า การใช้ประโยชน์ทั้งสองบ่อนี้ เมื่อถึง
หน้าฝนบ่อลำน้ำคำน้อยน้ำจะท่วมถึง ชาวบ้านก็จะย้ายมากินน้ำที่บ่อลำน้ำคำใหญ่ที่อยู่สูง
ขึ้นมาหน่อย จนกระทั่งเมื่อพื้นหน้าฝนจึงจะกลับมากินน้ำในบ่อลำน้ำคำเล็ก ลำน้ำคำถือเป็น
เส้นเลือดใหญ่ของคนคอนม่วงและชุมชนใกล้เคียงได้อาศัยดื่มกิน

การดูแลรักษาสุขภาพในอดีตเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย คนในชุมชนจะพึ่งหมอยาโดย
สมัยตั้งหมู่บ้าน มีพ่ออ่อนศรีเป็นหมอยา และเมื่อเวลาคลอลูกก็มีหมอดำแย บางครั้ง
ถ้าหากการรักษาไม่หายชาวบ้านก็ใช้จำเพื่อนั่งทางในคิดว่า อาการเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดจาก
สาเหตุใด ถ้าหากเกิดจากผี บ้านผีเรือนเป็นคนคลบันดาลให้เกิดชาวบ้านก็จะใช้วิธีขอขมา
หรือทางอีสานเรียกว่า “บะ” เครื่องเช่น ไหว้ส่วนใหญ่เป็นไก่และเหล้าขาว

เมื่อมีข้อพิพาทหรือขัดแย้งกัน ใช้วิธีให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนไกล่เกลี่ย แต่ถ้า
ไม่สามารถตกลงหรือยอมความกันได้ ก็จะหันไปพึ่งทางการ คือที่อำเภอ หรือที่สถานี-
ตำรวจแล้วแต่กรณี (เปื่อง แสนวิเศษ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2552)

การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านคอนม่วงกับกระแสการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านคอนม่วงกับกระแสการพัฒนา แบ่งได้ดังรายละเอียดดังนี้ คือ (บุญยงค์ ใจสุข, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 28 กันยายน 2552)

1. ยุคก่อนแผนพัฒนาฯ ในช่วงก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พื้นที่ภาคอีสานส่วนใหญ่อุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านก็จะกระจัดกระจายตามพื้นที่เพาะปลูกเป็นสำคัญ ใครมีแรงทำมาก ก็บุกเบิกที่ดินไปจับจองตามกำลังความสามารถ ระบบกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ ยังไม่มีความชัดเจน เพียงแต่ยอมรับกันว่าบุคคลใดเป็นผู้ใช้ประโยชน์อยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการบุกเบิกของชาวบ้านในสมัยนั้นมีเป้าหมายเพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก ไม่ใช่เพื่อการมุ่งเอาประโยชน์ส่วนตนเช่นในยุคปัจจุบัน ครอบครัวใดมีลูกมาก ที่ดินไม่พอเพาะปลูก ก็บุกรุกขยายออกไป แต่หากไม่ได้ใช้ประโยชน์ก็อาจถูกผู้อื่นเข้าไปใช้แทนได้ ฉะนั้นการถือกรรมสิทธิ์ และการใช้ประโยชน์จะเป็นไปตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตเท่านั้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวยังคงตกทอดมาถึงปัจจุบันดังที่เรียกว่า “ระบบกรรมสิทธิ์เชิงซ้อน” นอกจากนี้ถนนหนทาง ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่ากับปัจจุบัน ทำให้การเดินทางติดต่อสื่อสารไม่สะดวก คนส่วนใหญ่จึงมักทำมาหากิน และดำรงชีวิตในพื้นที่ของตนเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นพวกมีอาชีพค้าขาย มักจะมีการเดินทางไปในพื้นที่ต่าง ๆ ด้วยเกวียน แต่ก็ไม่สะดวกเท่ากับปัจจุบัน

ชุมชนบ้านคอนม่วงในสมัยนั้นจึงอุดมไปด้วยป่าไม้ สัตว์ป่าขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเองอย่างแท้จริง โดยเฉพาะปัจจัย 4 ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านต้องปลูกฝ้ายเอง เพื่อนำมาทอเป็นผ้า เพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าใส่เอง สมุนไพรต่าง ๆ ก็จะปลูกไว้ตามบ้าน สามารถนำมาใช้ได้ตลอดเวลาเมื่อเจ็บป่วย ซึ่งขณะนั้นระบบการแพทย์ปัจจุบันยังเข้าไม่ถึงลูกหลานที่เกิดในสมัยนั้น หากไม่ได้ออกเรือนไปอยู่ต่างหมู่บ้าน ก็มักจะไม่ออกจากชุมชนส่วนใหญ่จะมีครอบครัวมีลูกหลาน ทำนา ปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ในการดำรงชีวิต ซึ่งคนหนุ่มสาวในยุคดังกล่าวก็เป็นรุ่นตา รุ่นยายของหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยในการศึกษานี้ถือว่าเป็นคน รุ่นที่ 1 (อายุประมาณ 70 ปีขึ้นไป) ของชุมชน

2. ยุคแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 (2506-2524) เมื่อประเทศไทยเข้าสู่กระบวนการสร้างความทันสมัย มีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน กระจายออก

ไปสู่จังหวัดต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะถนนมิตรภาพ ได้เชื่อมโยงจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้ากับศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ การเดินทาง การขนส่งสินค้ามีความสะดวกยิ่งขึ้น พืชเศรษฐกิจ เช่น ปอ ยาสูบ ได้กระจายออกไปสู่ชนบท คนหนุ่มสาวที่ว่างเว้นจากการทำนา ก็จะมาทำงานที่โรงงานปอ ขณะเดียวกันอุตสาหกรรมการก่อสร้างก็มีการขยายตัวพร้อมกับการเกิดขึ้นของระบบสาธารณูปโภคขนาดใหญ่ จึงมีความจำเป็นต้องการแรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะจากภาคอีสานซึ่งมีแรงงานอยู่เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการอพยพเข้ามาทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก

แม้ว่าในยุคนั้นจะมีการพัฒนาอย่างมากในภาคอีสาน แต่จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นจังหวัดชายแดนริมแม่น้ำโขง ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก การติดต่อของผู้คนในจังหวัด กับคนในประเทศเพื่อนบ้าน ยังมีมากกว่าการติดต่อกันเองกับคนในจังหวัดอื่นของภาคอีสาน โดยเฉพาะช่วงประเทศมีภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์ จังหวัดมุกดาหาร สกตนคร ก็เป็นพื้นที่สีแดงอันหนึ่งซึ่งใช้เป็นฐานที่มั่นทำการของ พคท. เนื่องจาก การเดินทางไม่สะดวก และอุดมไปด้วยป่ารกทึบ ทำให้สะดวกต่อการหลบซ่อนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และปฏิบัติการมวลชนสัมพันธ์กับชาวบ้าน เพื่อขยายแนวร่วมออกไปเป็นจำนวนมาก

กรณีชุมชนคอนม่วง คนหนุ่มสาวที่เติบโตขึ้นมาในยุคดังกล่าว เริ่มได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเมื่อจบแล้วก็เริ่มแสวงหางานทำในกรุงเทพฯ แทนการทำอาชีพทำนาเหมือนพ่อแม่ แต่การเคลื่อนย้ายแรงงานในช่วงดังกล่าวยังคงมีอยู่จำกัด และการเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ก็มักเกิดจากการชักชวนของคนใกล้ชิดที่เคยทำมาก่อน โดยอาชีพที่ได้รับความนิยมของแรงงานหญิงก็คือ การเป็นแม่บ้าน ส่วนแรงงานชายไปรับจ้างทำงานก่อสร้าง ส่วนวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนยังคงเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก มีการซื้อของจากตลาดภายนอก แทนการทำเองในบ้าน หรือชุมชนบ้าง เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม นอกจากนี้ความจำเป็นทางเศรษฐกิจเริ่มมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต เริ่มมีบทบาทในการดำเนินชีวิต การปลูกข้าวไว้กิน แล้วเหลือขาย เริ่มไม่เพียงพอ ทำให้บางครั้งเรืออาจต้องหาอาชีพเสริม อาทิ การตระเวนขายของหาบเร่ขายขนไก่ตามจังหวัด และหมู่บ้านต่าง ๆ

3. ยุคแผนพัฒนาฉบับที่ 5-7 (2525-2539) เป็นช่วงสมัยของทิศทางการพัฒนา มุ่งสร้างประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrial Countries or--NICS) จึงมีการริเริ่มโครงการขนาดใหญ่ อาทิ โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก เพื่อเป็นฐานการผลิตเพื่อการส่งออกสำคัญของประเทศ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศให้มาตั้งโรงงานในประเทศไทย อันจะนำไปสู่การจ้างงานจำนวนมาก และส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันในภาคอีสานได้มีการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาคาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร และปรับปรุงระบบสาธารณสุขปศุสัตว์ขนาดใหญ่ภายใต้ชื่อ “โครงการอีสานเขียว” ซึ่งเป็นโครงการที่นำโดยกองทัพบก โดยหวังสร้างความเจริญและแก้ไขปัญหาคาดแคลนน้ำในภาคอีสาน (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, 2546, หน้า 34-35)

อย่างไรก็ตามผลกระทบจากแนวทางการพัฒนาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดแรงดึงดูดมหาศาลในการเคลื่อนย้ายแรงงาน และทรัพยากรต่าง ๆ จากภูมิภาคเข้าสู่ส่วนกลาง และศูนย์กลางอุตสาหกรรมของประเทศ คนในวัยกำลังแรงงานได้อพยพเข้ามาทำงานในโรงงานเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันปัญหาการเกษตรเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งเกษตรกรไม่มีอำนาจในการต่อรองที่เพียงพอ ราคาผลผลิตเป็นไปตามกลไกตลาดโลก และพ่อค้าคนกลางซึ่งมีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจที่สูงกว่า แม้เกษตรกรจะไม่มีปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร แต่ก็ไม่สามารถทำให้เกษตรกรเหล่านั้นหลุดพ้นวงจรของความยากจนและเป็นหนี้สินได้ ยิ่งทำมาก ยิ่งเป็นหนี้มาก เนื่องจากมีต้นทุนค่าใช้จ่ายด้านอื่น ๆ เพิ่มสูงขึ้นนับตั้งแต่ การซื้อเมล็ดพันธุ์ ซื้อปุ๋ยเคมี ซื้อเครื่องจักรกลในการเกษตร ค่าจ้างแรงงาน เนื่องจากแรงงานมีไม่พอ ฯลฯ เป็นต้น ขณะที่ราคาเปลี่ยนแปลงตามตลาด ส่งผลให้เกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจประสบปัญหาหนี้สินเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ความก้าวหน้าของระบบการศึกษาส่งเสริมให้ประชากรรุ่นใหม่ ละทิ้งอาชีพเกษตรกร และเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการในเมืองหลวงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเมื่อจบการศึกษาแล้ว ก็อยากประกอบอาชีพในสาขาที่ตนร่ำเรียนมา หากกลับไปทำเกษตร ก็ไม่ได้ใช้ความรู้ที่พ่อแม่เสียเงิน เสียทีนในการส่งให้เรียน และที่สำคัญได้เรียนรู้มาตลอดชีวิตว่า การทำเกษตร เต็มไปด้วยความยากลำบาก และความล้มเหลว ดังที่รุ่นพ่อแม่ประสบอยู่ในปัจจุบัน

กรณีหมู่บ้านคอนม่วง ก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวเช่นกัน การดำรงชีวิตของคนในชุมชนเริ่มพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกมากขึ้น เงินเริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตมากกว่าในอดีต โดยเฉพาะรายจ่ายเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน ทุกครัวเรือนต้องการส่งเสียให้ลูกเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงมากที่สุด อย่างน้อยก็สามารถสอบบรรจุเป็นข้าราชการ หรือทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ มีรายได้ที่แน่นอน มีน้อยรายที่จะส่งเสริมให้ลูกหลานเป็นเกษตรกรเช่นเดียวกันตนเอง ยกเว้นว่าลูกหลานไม่มีศักยภาพเรียนต่อได้ หรือไม่มีเงินทุนเพียงพอในการส่งเรียน จำเป็นต้องออกจากโรงเรียน หลังจบการศึกษาภาคบังคับ ดังนั้นวัยแรงงานที่เหลืออยู่ในชุมชนจึงเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับสูง หรือไม่มีศักยภาพเพียงพอ ทำให้จำเป็นต้องยึดอาชีพเกษตรกรทำมาหากินต่อไป ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวแทบทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านต้องมีบุคคลในครอบครัวต้องอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ และเมืองอุตสาหกรรม เพื่อทำงานในโรงงานซึ่งมีรายได้แน่นอน ในการส่งเงินกลับไปช่วยเหลือที่บ้าน ส่วนผู้ที่มีศึกษาน้อยก็อาจหาทางไปทำงานเป็นแรงงานในต่างประเทศ เนื่องจากเชื่อว่าจะมีรายได้มากขึ้นส่งมาให้ที่บ้าน ซึ่งคนในหมู่บ้านก็มีประมาณ 2-3 คน ที่ไปทำงานที่สิงคโปร์ และเกาหลี

ในยุคนี้เริ่มมีพืชเศรษฐกิจเข้ามาในหมู่บ้าน โดยเฉพาะอ้อย และมันสำปะหลัง ทำให้มีการบุกรุกป่าสาธารณะเพื่อขยายพื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นรายได้เสริม หลังจากการทำนา แต่มีปริมาณไม่มากนัก เมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่น เนื่องจากพื้นที่ป่าของหมู่บ้านมีจำกัด แต่ก็แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนมีความต้องการใช้เงินมากขึ้น ต้องการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนเร็ว และแน่นอน เพื่อให้สอดคล้องกับรายจ่ายที่เกิดขึ้น ส่วนการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร พบว่า คนในชุมชนคอนม่วงไม่ประสบปัญหามากนัก เนื่องจากแต่ละครัวเรือนมีการทำนา มีที่นาเป็นของตนเอง ทำให้มีข้าวเก็บไว้กินตลอดปี อีกทั้งยังสามารถแบ่งปันไปให้ลูกหลานที่ทำงานในเมืองหลวงได้อีก อันเป็นการช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในเมือง ส่วนอาหารตามธรรมชาติยังคงหากินได้โดยทั่วไปตามฤดูกาล แต่ก็มีแนวโน้มนลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติค่อย ๆ ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง

4. ยุคแผนพัฒนาฉบับที่ 8-10 (2540-ปัจจุบัน) ถือว่าเป็นยุคแห่งการเรียนรู้ ความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศแบบไม่สมดุลในอดีต โดยเฉพาะการเน้นการพัฒนา

อุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ได้นำไปสู่ปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมา อาทิ ปัญหาสังคมและครอบครัว ปัญหาเยาวชน ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาการกระจายรายได้ ซึ่งพบว่า ยิ่งพัฒนามากขึ้น คนยิ่งจนมากขึ้น มีความสุขน้อยลง ทำให้เกิดกระแสของการเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของการพัฒนาประเทศจากภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมการกำหนดนโยบายพัฒนามักมาจากหน่วยงานราชการจากส่วนกลางเป็นสำคัญ นอกจากนี้ก็มีการค้นหาแนวทางการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนมากขึ้น ความสำเร็จในการพัฒนาจึงมิได้พิจารณาจากความสำเร็จในทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ยังต้องพิจารณาความสมบูรณ์พูนสุขของด้านอื่นด้วย อาทิ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรมนุษย์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนทั่วประเทศนำไปปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความสุขในการดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่โถมเข้าหาประเทศในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง หากการดำเนินชีวิตของผู้คนขาดความรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และขาดภูมิคุ้มกันที่ดีย่อมนำไปสู่ความล้มเหลวในการดำรงชีวิตและนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมาในปัจจุบัน

โดยเฉพาะในช่วงปี 2540 ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจการเงินในเอเชีย ดังที่รู้จักกันในนาม “วิกฤตการณ์ต้มยำกุ้ง” เกิดปัญหาฟองสบู่แตก ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะประเทศไทยเกิดปัญหาดุลการชำระเงิน ระบบการเงินขาดความเชื่อมั่น จำเป็นต้องลดค่าเงินบาท นักลงทุนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเอเชียก็ต่างประสบปัญหาเศรษฐกิจเป็นลูกโซ่เช่นกัน ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เกิดการหยุดชะงัก ส่งผลให้เกิดปัญหาการว่างงานเป็นจำนวนมาก ประเทศไทยจำเป็นต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF และต้องเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูเศรษฐกิจตามคำแนะนำของ IMF ปราบกฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้กำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศเริ่มเข้าใจบทบาทและอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์มากขึ้น การเปิดเสรีทางการเงินทำให้ประเทศขาดกลไกในการป้องกันหรือลดผลกระทบของปัญหา (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2546, หน้า 37)

อย่างไรก็ตามผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจในครั้งนั้นกลับไม่ส่งผลกระทบต่อภาพรวมของประเทศมากนัก ผู้ที่ได้รับผลกระทบมักจะอยู่ในของศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ

ซึ่งมักเป็นนักลงทุน และผู้ประกอบการเป็นหลัก ส่วนแรงงานที่ตงานต่างได้กลับคืนสู่บ้านเกิดในชนบท เพื่อลดค่าใช้จ่ายในเมือง กลับไปช่วยพ่อแม่ในการทำเกษตร ทำนา แม้จะไม่ได้เงิน หรือมีรายได้มากนัก แต่ก็ยังมีกิน และดำรงชีวิตต่อไปได้ ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรมในขณะนั้นกลายเป็นแหล่งรับภาระและลดแรงกระแทกของปัญหาเศรษฐกิจในส่วนกลางได้เป็นอย่างดี ทำให้นักวิชาการ และผู้กำหนดนโยบายได้หันมาให้ความสำคัญกับภาคเกษตรกรรม และชนบทมากยิ่งขึ้น อีกทั้งมีความเชื่อมั่นว่าการทำให้ชนบทมีความเข้มแข็ง นอกจากจะเป็นกลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจอีกทางหนึ่งแล้วยังช่วยให้เกิดการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ ตามมา โดยเฉพาะการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น

ดังนั้นแนวนโยบายในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเริ่มให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ดังปรากฏในแผนฯ 8 และทุนทางสังคมและวัฒนธรรมได้รับการเน้นในแผนฯ 9 นอกจากนี้ นโยบายของรัฐบาลสมัยทักษิณ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ริเริ่มนโยบายประชานิยม ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านผ่านทางนโยบายกองทุนหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล แปลงสินทรัพย์เป็นทุน ด้วยหวังว่าชาวบ้านในชนบทจะมีทุนทางการเงินที่เพียงพอในการต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง และสามารถนำออกสู่ตลาดโลกได้สำเร็จ แต่ผลในทางปฏิบัติกลับพบว่านโยบายดังกล่าวประสบผลสำเร็จในระยะแรก และได้สร้างปัญหาซ้ำซ้อนแก่คนในชนบทตามมา กล่าวคือ ประชาชนในชนบทได้รับการให้ความสำคัญ และการทุ่มเทงบประมาณจากรัฐมากกว่าในอดีตที่เป็นมา ส่งผลให้คะแนนนิยมของรัฐบาลพุ่งขึ้นสูงสุด ซึ่งไม่เคยมีรัฐบาลชุดใดเคยได้รับมาก่อน รัฐบาลได้รับเสียงข้างมากในสภาซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองไทย และเกรงว่าจะเป็นเผด็จการรัฐสภาในเวลาต่อมา (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2546, หน้า 40)

อย่างไรก็ตามจากการที่นโยบายดังกล่าวมีลักษณะครอบคลุมทุกภาคส่วนของประเทศ และมีนัยทางการเมืองแอบแฝง ทำให้ชุมชนที่มีความเข้มแข็งอยู่แล้ว สามารถต่อยอดส่งออกผลิตภัณฑ์พื้นบ้านสู่ตลาดโลกได้สำเร็จตามนโยบาย แต่ก็มีสัดส่วนไม่มากนัก ขณะที่ชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาวะอ่อนแอมาโดยตลอดกลับไม่ได้ประโยชน์จากนโยบายดังกล่าว เมื่อได้รับเงินทุนมาก็ไม่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดให้

เกิดผลผลิตได้ ส่วนใหญ่ก็จะนำเงินมาบรรเทาภาระหนี้สิน และบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย และเมื่อครบกำหนดจ่ายคืนเงินต้น ก็ประสบปัญหาในการจ่ายคืนในเวลาต่อมา ทำให้ปัญหาที่มีอยู่แล้วของชุมชน ทวีความรุนแรงมากขึ้น และเดือดร้อนแก่ลูกหลานที่ทำงานในกรุงเทพฯ ต้องหาเงินส่งกลับมาเพื่อใช้คืนหนี้สิน บางกรณีก็จะเป็นต้องขายที่ดินเพื่อชำระหนี้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่านโยบายประชานิยมได้ประโยชน์ในเชิงการเมือง และกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับบนมากกว่า มีผลในทางส่งเสริมความเข้มแข็งของชนบทอย่างแท้จริง

กรณีหมู่บ้านคอนม่วงในช่วงเวลาดังกล่าว ได้รับผลกระทบจากปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าวอย่างมาก สภาพการณ์ว่างงานของพี่น้องที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ แทบไม่มี เนื่องจากเป็นแรงงานมีฝีมือ ขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากนโยบายประชานิยมเช่นกัน โดยเฉพาะนโยบายกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้นำไปแบ่งกันกู้เพื่อนำเงินไปชำระหนี้สินเดิมที่มีอยู่ หรือนำไปซื้อรถยนต์หรือใช้ให้ลูกหลานไปโรงเรียน แสดงให้เห็นว่าเงินกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับไม่ได้ถูกนำไปพัฒนาอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้แก่คนในชุมชนแต่อย่างใด และเมื่อถึงเวลาคืนเงินต้น ก็จะประสบปัญหาในการหาเงินมาคืนให้รัฐบาล โดยการขอความช่วยเหลือจากลูกหลานในกรุงเทพฯ หรือกู้จากแหล่งอื่นเพื่อนำมาคืน และจะกู้ต่อไปวันถัดไปวนเวียนเป็นวัฏจักร

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มมีคนหนุ่มสาวที่จบการศึกษาในกรุงเทพฯ ทอยกลับคืนสู่บ้านเกิด เนื่องจากเรียนรู้ว่าชีวิตในเมืองไม่ได้นำมาซึ่งความสุขแต่อย่างใด หากกลับไปบ้านและหางานราชการแถวนั้นทำก็น่าจะทำให้มีความสุขมากกว่า ทำให้เป็นแรงสำคัญในการขับเคลื่อน ริเริ่ม โครงการพัฒนาใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน อาทิ โครงการปลูกผักปลอดสารเคมี เป็นต้น แต่จำนวนยังไม่มากเท่าไร ฉะนั้นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการพัฒนายังคงเป็นผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชนเป็นสำคัญ ส่งผลให้กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองด้านต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น และไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากขาดผู้นำ และทรัพยากรบุคคลในการบริหาร โครงการ ดังจะพบว่าหลายโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุน จากหน่วยงานภาครัฐก็มักจะจบลง เมื่องบประมาณหมดแล้วก็เริ่มใหม่เมื่อมีงบประมาณมาใหม่ ทำให้ขาดความยั่งยืนและต่อเนื่อง ขาดแผนพัฒนาชุมชนที่ชัดเจน

ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของหมู่บ้านโนนยาง

ประวัติการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านโนนยาง

จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ สภาพพื้นที่บ้านโนนยาง เมื่อในอดีตที่ผ่านมา มีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นยางนาเกิดเต็มไปหมด มีป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เวลาอยากกินอะไร ก็ออกไปหาเอาตามธรรมชาติ ซึ่งก็มีให้ได้กินหมดทุกอย่าง ทั้งหน่อไม้ แมงกินูน อาหารการกินไม่เคยได้เสียเงินไปซื้อ โดยบรรพบุรุษอพยพมาจาก บ้านภูจาน บ้านนาสมัย และบ้านสิงห์ จังหวัดอุบลราชธานี เหตุผลส่วนใหญ่ที่ต้องอพยพมาตั้งรกรากหาที่อยู่ใหม่ คือ หาที่ทำกินใหม่ เพราะที่ดินเดิมเริ่มไม่พอทำกิน การตั้งชื่อหมู่บ้าน ตั้งตามลักษณะพื้นที่เดิม ซึ่งมีต้นยางนาขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านโนนยาง (ทวิ เสนาพรหม, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 6 เมษายน 2553)

การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านโนนยางกับกระแสการพัฒนา

1. ยุคก่อนแผนพัฒนาฯ สภาพความเป็นอยู่ของบ้านโนนยางในอดีต วิถีชีวิตของผู้คนที่นี่ไม่แตกต่างจากชนบททั่วไป คือ มุ่งผลิตเพื่อการบริโภคของสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก แม้จะมีอาชีพทำนา แต่ก็ปลูกผัก ปลูกฝ้ายสำหรับการทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัว ปลูกปอ เพื่อนำเส้นใยมาดัดสิ่งของ หรือบางครั้งก็ไปหาเอามาจากต้นไม้ที่ขึ้นตามธรรมชาติ ถ้าหากจะมีการขายสินค้าก็เพื่อนำเงินมาทำบุญเท่านั้น หรือซื้อสินค้าที่ตนเองไม่สามารถทำการผลิตได้ อาหารการกินอาศัยหาตามแหล่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นจากทรัพยากรป่าไม้ หรือจากทรัพยากรน้ำ การเพาะปลูกไม่มีการใช้ปุ๋ย อาศัยความอุดมสมบูรณ์จากดินล้วน ๆ ดังที่ นายสนิท ทองน้อย เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนในอดีตว่า ตอนนั้นเขาอยู่ ป. 3 ประมาณปี พ.ศ. 2522 เดินลงไปแปลงนามีแต่ของอยากของกิน อย่างเช่นในฤดูฝนเดือน 5-6 พ่อแม่ จะถางป่าประมาณ 2 งาน เพื่อที่จะปลูกพวกแดง พักทอง มัน หรือถั่วเพื่อไว้เป็นเสบียงในช่วงฤดูกลทอทำนา ผลผลิตเยอะแยะจนเหลือกิน เพราะแดงไทยที่ปลูกไว้มันพากันสุกกินไม่ทัน แล้วมันก็จะส่งกลิ่นหอมฟุ้งไปหมด พวกมันเทศก็จะเก็บไว้เผากินตอนหน้าหนาว ในนา เด็ก ๆ อย่างเขาก็สามารถหาอาหาร

มาเลี้ยงคนทั้งครอบครัวได้แล้ว ไปใส่เบ็ดปลา เบ็ดคบ ใส่ไม้กั้หลังก็ได้เต็มช่องแล้ว ปลาก็เช่นกัน เพียงแค่เดินตามคันทากีบเอาตามคันทาที่ปลามันกระโดดขึ้นมาที่เหลือกินแล้ว และไม่ใช่ตัวเล็กด้วยมีแต่ตัวใหญ่ ๆ ปลาที่มีกินตลอดปี จนถึงฤดูเก็บเกี่ยว ส่วนในหน้าแล้งชาวบ้านก็จะไปกลับก่อนคืนในหนองเพื่อหากบ หาเขียด ในฤดูเกี่ยวข้าวในต้นข้าวก็จะมีกบอาศัยอยู่ นาไฮ้เดียวก็ได้กบมาเต็มช่องแล้ว ปลาก็เอามาทำปลาร้าได้เป็นสิบโหลจนขึ้นใจทำ

2. ยุคแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 (2506-2524) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2525-2526 คนเริ่มอพยพเข้ามามากขึ้น ป่าก็เริ่มถูกบุกรุกทำลาย พอหมดหนัานา ผู้ชายก็จะอพยพไปทำงานในเมือง บางครั้งก็ไปทำงานในกรุงเทพฯ บางส่วนไปรับจ้างปลูกอ้อย ปลูกมัน ที่หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งคนในสมัยนั้นมักจะมีลูกมาก เพราะไม่มียาคุม จำเป็นต้องไปหาเงินมาเลี้ยงลูก ไป 5-6 เดือนก็กลับมาทำนา ส่วนครอบครัวที่พอมือพอกิน ก็จะอยู่ที่บ้าน คนที่ยากจนหน่อยก็ไปรับจ้างทำงานก่อสร้าง (สนิท ทองน้อย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 7 เมษายน 2553) เล่าว่า

เริ่มเห็นยาฆ่าแมลงเข้ามาในชุมชนตอนอายุ 15 ปี ที่เริ่มได้กลิ่นประมาณปี 2526 แต่แรก ๆ คนยังไม่นิยม ใช้เป็นบางคน ตอนนั้นยาปราบศัตรูพืชมาในรูปแบบเป็นเม็ดทรายสีแดง ๆ กระจอบเล็ก ที่บ้านก็เคยใช้ โดยเอาไปฆ่าผักพวยที่เกิดในนา ใช้ไปกระจอบหนึ่ง หลังจากนั้นจึงเลิกใช้เพราะทนกลิ่นเหม็นไม่ไหว เลยเอาไปฝังทิ้ง พอมาช่วงปี พ.ศ. 2527-2528 ปลา กบ เขียด เริ่มหายากการตลาดเริ่มเข้ามา คนที่เคยแค่หาอยู่หากินก็เริ่มหาไปขาย การหาอยู่หากินเริ่มฝืดเคืองได้อาหารบ้าง ไม่ได้บ้าง รถไถก็เข้ามา ปุ๋ยเคมีก็เข้ามา พอเคมีเข้ามา สังเกตได้ว่าพอน้ำลดปลาจะพากันตาย โดยการตายจะค่อยตาย เริ่มจากบางตัวหางจะเน่าก่อนแต่พวกมันก็ยังพยายามจะเอาชีวิตรอดยังคืบอยู่ บางตัวเน่าจากตาไปก่อน ตาจะค่อย ๆ โป้ พอเข้าหน้าแล้งปลาจะตายทันที พอน้ำลดความเข้มข้นของน้ำที่เกิดจากการพัดเอาปุ๋ยเคมีลงไปสะสมจนปลาทนต่อความเค็มไม่ไหวก็จะพากันตาย ปลาในห้วยในหนองก็จะลดลง หากินได้บ้างไม่ได้บ้าง

แต่ในการเคลื่อนไหวทางสังคมอีกด้านหนึ่ง เนื่องจากพื้นที่อำเภอภูคชภูมเคยเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์มาก่อน แม้อันหลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจะแตก คนที่เคยเคลื่อนไหวในพื้นที่ ยังไม่ต้องการทิ้งมวลชนที่เคยทำงานร่วมกัน จึงเปลี่ยนวิธีการเคลื่อนไหวในประเด็นการเมือง มาเน้นเรื่องเศรษฐกิจและปากท้อง นำโดยคุณชัชวาลย์ โดสิตระกูล และคุณสุนีย์ ทองชัย เป็นผู้จุดประกายให้เกิดมีการรวมกลุ่มผู้คนในชุมชนขึ้นในนาม ชมรมหมอยาพื้นบ้าน โดยในขณะนั้นผู้คนในชุมชนภูคชภูม ตัดยาต้มใจ และยาชุดกันมากจนเกิดผลข้างเคียงเป็นโรคไต จึงรวบรวมผู้ที่มีความรู้เรื่องยาสมุนไพรเพื่อต้องการพึ่งตนเองด้านยารักษาโรค แต่เมื่อทำไประยะหนึ่ง กลับพบว่า สาเหตุการป่วยมาจากการกินอาหารที่ไม่ปลอดภัย จึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์ โดยละเลิกการใช้ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช (บุญส่ง มาตขาว, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 3 เมษายน 2553)

3. ยุคแผนพัฒนาฉบับที่ 5-7 (2525-2539) เป็นช่วงสมัยของทิศทางการพัฒนา มุ่งสร้างประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrial Countries or NICS) จึงมีการริเริ่มโครงการขนาดใหญ่ อาทิ โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก เพื่อเป็นฐานการผลิตเพื่อการส่งออกสำคัญของประเทศ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศให้มาตั้งโรงงานในประเทศไทย อันจะนำไปสู่การจ้างงานจำนวนมาก และส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว โน่นย่างก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกับชุมชนชนบทอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2534-2535 คนเริ่มมองกรุงเทพฯ เป็นแดนศิวิไลซ์ แรงงานจากพื้นที่เริ่มหุดหายไปเรื่อย ๆ การศึกษาก็เข้ามา คนหนุ่มสาวไปจากพื้นที่แล้ว ก็ไม่กลับ

ปี พ.ศ. 2539 รถไถขนาดใหญ่จากภาคกลางเข้ามาในหมู่บ้าน การโค่นป่าเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยวพวก มัน ปอ อ้อย ยูคา และยางพารา ก็เริ่มขึ้น โดยการตัดไม้ทำลายป่าสามารถทำได้ภายในวันเดียวจำนวนผืนป่า 100 ไร่ โดยเขาใช้วิธีการบากต้นไม้ไว้ ครึ่งต้นปล่อยให้ต้นไม้ล้มทับกันเอง ไม้ที่ถูกโค่นลงมาก็ไม่ได้เอาไปใช้ประโยชน์อะไร กลับเอาไปเผาทิ้ง ถัดจากนั้นความแห้งแล้งก็เกิด โดยเฉพาะปี'39 บางครอบครัวได้ข้าวแค่ 40 กระสอบจากที่เคยได้ 100-200 กระสอบ

ในช่วงนี้เอง มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ ได้เดินทางมาไทยและมีโอกาสเดินทางไป อ. ภูคชภูม พบปะกับเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยน วิธีการผลิตมาเป็นเกษตรอินทรีย์ และจากที่มี

เพียงชมรมหมอยาพื้นบ้าน ก่อเกิดเป็นชมรมรักษัรรมชาติ หลังพบว่าสาเหตุการเจ็บป่วย เกิดจากการกินอาหารที่ไม่ปลอดภัย โดยมุ่งผลิตอาหารที่ปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค และ จัดตั้งโรงสีในนามกลุ่มเพื่อรับซื้อผลผลิตข้าวอินทรีย์จากสมาชิก

4. ยุคแผนพัฒนาฉบับที่ 8-10 (2540-ปัจจุบัน) ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ประเทศไทย เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ หรือเป็น โรคต้มยำกุ้ง และถือว่าเป็นยุคแห่งการเรียนรู้ ความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศแบบไม่สมดุลในอดีต โดยเฉพาะการเน้นการพัฒนา อุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ได้นำไปสู่ปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมา อาทิ ปัญหาสังคมและ ครอบครั้ว ปัญหาเยาวชน ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ ปัญหาการกระจายรายได้ ซึ่งพบว่า ยิ่งพัฒนามากขึ้น คนยิ่งจนมากขึ้น มีความสุขน้อยลง ทำให้เกิดกระแสของการเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของการพัฒนา ประเทศจากภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมการกำหนดนโยบายพัฒนามักมาจากหน่วยงาน- ราชการจากส่วนกลางเป็นสำคัญ นอกจากนี้ก็มีการค้นหาแนวทางการพัฒนาประเทศ ที่ยั่งยืนมากขึ้น ความสำเร็จในการพัฒนาจึงมิได้พิจารณาจากความสำเร็จในทางเศรษฐกิจ อย่างเดียว แต่ยังต้องพิจารณาความสมบูรณ์พูนสุขของด้านอื่นด้วย อาทิ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรมนุษย์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระ- เจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนทั่วประเทศ นำไปปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความสุขในการดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่โถม เข้าหาประเทศในรูปแบบต่าง ๆ (นันทิยา หุตานุกัตร และณรงค์ หุตานุกัตร, 2547, หน้า 37)

ชุมชน โนนยางก็ได้รับผลกระทบไม่แตกต่างจากชุมชนอื่น แต่สิ่งที่พวกเขาได้ เรียนรู้คือการขอเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ โดยเข้าร่วม ชุมชนกับกลุ่มสมัชชาคนจน ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลเป็นเวลา 99 วัน หลังจากร่างนโยบาย ที่พวกเขา ร่วมกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนนำเสนอไปยังกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ไม่ถูกนำไปปฏิบัติ โดยการชุมนุมครั้งนั้น ทางกลุ่มเกษตรกรกรรมยั่งยืน ยื่นข้อเสนอขอทำ เกษตรกรรมยั่งยืน ผ่านการทำเกษตรอินทรีย์เป็น โครงการนำร่อง และถือเป็นกลุ่มเดียว ที่ยื่นข้อเสนอในเชิงนโยบายต่อรัฐบาล ชวน หลีกภัย ในสมัยนั้น โดยขอรับงบประมาณ สนับสนุนจากรัฐบาล ผ่านมายังองค์กรภาคประชาชนโดยตรง ไม่ผ่านหน่วยงานรัฐ

ปลายสมัยรัฐบาลชวนจึงได้อนุมัติ โดยพินนาร่องจำนวน 25 ล้านไร่ ใน 19 ภูมิภาค
ได้รับงบประมาณจำนวน 600 ล้านบาท

ต่อมาปี พ.ศ. 2544-2545 ทางเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนก็มีผลงานเป็นรูปธรรม
จากนั้นก็ดำเนินการมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2550 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
ต้องการขยายศูนย์ปราชญ์ เพื่อขยายแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้ โดยเลือกโนนยางเพิ่มอีกที่หนึ่ง เพราะมีแปลงเกษตร
หลายแปลงที่ตรงกับแนวคิดของรัฐ โดยแนวทางการขยายผลตามปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงของโนนยาง เน้นการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ ให้ผู้คนหันมาพึ่งตนเองโดย
ในพื้นที่อำเภอภูซำชุมมีเครือข่ายดำเนินการอยู่ 3 องค์กรหลัก คือ ชมรมรักษัธรรมชาติ
ทำงานในด้านธุรกิจชุมชน มีโรงสีข้าวขนาดใหญ่ สีข้าวได้วันละ 60 ตัน โดยรับซื้อข้าว-
เกษตรอินทรีย์จากเกษตรกรในชุมชน เครือข่ายต่อมาคือ ศูนย์สมุนไพรวัดท่าลาด
ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ต้น เครือข่ายนี้ส่งเสริมให้เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ปลูกสมุนไพร
จำหน่าย โดยทางศูนย์จะนำไปแปรรูปผลิตเป็นยาสมุนไพรจำหน่ายให้กับผู้สนใจ และ
สุดท้ายคือ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน ทำงานในสองส่วนทั้งประเด็นร้อน คือการขยาย-
ผล เชิญชวนให้พี่น้องหันมาทำเกษตรอินทรีย์ การทำตลาดเขียว โดยไปเปิดตลาดเขียว
ในตัวจังหวัดยศไชยร พร้อมกับเผยแพร่ความรู้เรื่องอาหารปลอดภัยให้กับผู้บริโภคได้รับ
ทราบว่า เรามีผลผลิตทั้งข้าวและผัก งานต่อมาคือการส่งเสริมการผลิตและการแปรรูป
โดยสิ่งสำคัญของเกษตรกรเราต้องสามารถพึ่งตนเองได้โดยเฉพาะปัจจัยการผลิต
เน้นหนักในการพึ่งตนเอง ทำอย่างไรเราจะพึ่งตนเองด้านแรงงาน ตอนนี้ในงานเครือข่าย
ปราชญ์ พยายามเปลี่ยนแนวคิดชาวบ้านให้หาเงินเหลือ อย่าหาเงินหลาย เปลี่ยนจาก
การรับจ้างหาเงินมาซื้อกินมาเป็นผลิตกินเอง

ทุกวันนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการทำนาให้เสร็จเร็ว ๆ ซึ่งส่งผลให้ต้นทุน
การทำนาสูง อาชีพชาวนาจึงหมดไปเหลือแต่ผู้จัดการนา พฤติกรรมเกษตรกรเปลี่ยน
ความมั่งคั่งเยอะขึ้น แต่ก่อนคนมักคิดว่า ทำอยู่ทำกินมันยาก ไปหาเงินมาซื้อกินง่ายกว่า
จริง หาเงินง่ายจริง หาเงินวันละ 100-200 บาท มาซื้อกินก็ได้เหมือนกัน แต่ความปลอดภัย
ผู้ผลิตคำนึงถึงผู้ซื้อไหม บางทีฉีดยาฆ่า เชื้อขายตลาด เราก็เลยกลายเป็นหนูทดลองยา
(นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2547, หน้า 41)

ปี พ.ศ. 2553 แนวคิดตอนนี้จึงเน้นให้คนหันมาพึ่งตนเอง โดยต้องลดต้นทุนในการผลิต หันมาผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนก่อน ผลิตโดยการยี่หวัดดั้งเดิม อาทิ พ่อบุญส่ง มาตขาว มีที่นาอยู่ 25 ไร่ ยังคงใช้ควายไถนา เก็บเมล็ดพันธุ์เอง ตอนนี้หลายคนลืมเรื่องพันธุ์ข้าว เห็นข้าวหลายสายพันธุ์ก็ไม่อยากปลูกเพราะยุ่งยากในการสี และการเก็บเกี่ยว ซึ่งรถไถนาเข้ามาใช้ ต่อมาคือ การวางแผนการผลิต การจัดการ และการสร้างมูลค่าเพิ่ม ชาวนาผลิตเก่งแต่ขายไม่เก่ง ขายเก่งแต่ผลผลิตเบื้องต้น แต่ไม่ชอบการแปรรูป คัดแต่ทางกลุ่มปราชญ์พยายามที่จะสร้างมูลค่าของข้าว และพยายามทำให้ผลผลิตได้มาก จากนั้นนำไปแปรรูป ขายให้โรงสีส่วนหนึ่ง ส่วนหนึ่งมาจัดการด้านตลาด สืบเป็นข้าวสาร-หลากหลายขายเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า ชาวนาจะผลิตอย่างเดียวไม่ได้แล้ว ต้องมีหัวการค้าเพื่อเพิ่มมูลค่า ทำยังไงเราถึงจะเป็นอย่างคำพังเพยที่ว่า สิบ ชาวพ่อค้ามาไหวพ่อนา แต่ตราบใดที่เราไม่รวมกลุ่มกัน พ่อค้าก็จะเป็นผู้กำหนดราคาข้าวเรา ปัจจุบันนี้ประเทศไทยเกิดวิกฤติอยู่ 3 อย่างด้วยกัน คือ (1) วิกฤติหนี้สิน ยังไม่มีใครหรือรัฐบาลใดสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ (2) วิกฤติสุขภาพ คนเป็นโรคมามากขึ้น ทั้ง เบาหวาน มะเร็ง ขยายโรงพยาบาลเท่าไร่ คนไข้ก็ยังแน่น และ (3) วิกฤติ สิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อม มีแต่สารพิษ หลายคนไม่กล้ากินน้ำในบ่อ ทั้งที่แต่ก่อน แหล่งน้ำเคยเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน กบ เขียด ปู ปลา ไม่มีหายไปจากนา ถึงมีคนก็ไม่กล้ากิน อย่างที่เขาว่า ชาวนาไม่กล้ากินข้าว ชาวเขาไม่กินกระหล่ำปลี ชาวทะเลไม่กินปลา ปัจจุบันทางกลุ่มจึงพยายามให้ชุมชนรวมตัวกัน โดยการหันมาพึ่งตนเอง และพยายามฟื้นวิถีเดิมกลับมา

กล่าวโดยสรุป จากสิ่งที่ค้นพบ วิวัฒนาการของชุมชนและผลกระทบจากการพัฒนา ระหว่างชุมชนคอนม่วง และชุมชนโนนยาง มีความแตกต่างกัน แม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากนโยบายพัฒนาประเทศในลักษณะเดียวกัน โดยชุมชนโนนยางเรียนรู้ปัญหาการพัฒนา ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตนเอง เนื่องจากชุมชนแห่งนี้ยังมีทุนทางสังคม โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง คนในชุมชนอยู่กันแบบพี่แบบน้อง นับถือเครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็มักจะอาศัยการมานั่งพูดคุย โสเหล่กัน ในยามว่างเว้นจากงานประจำในตอนกลางวัน โดยใช้เวลาในยามค่ำคืน มารบายความทุกข์ ขณะเดียวกันก็มองหาทางออกให้กับชีวิต รวมไปถึงวิถีชีวิต การรวมกลุ่มเพื่อกินข้าวป่า ตกปลา ล่านก ดูเหมือนเป็นกิจกรรมที่ธรรมดา แต่แฝง

ไปด้วยวิถีชีวิตที่สานความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้มีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2547, หน้า 42) ประกอบกับในช่วงที่ประเทศไทยนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 มาใช้ ชุมชนแห่งนี้ก็ได้รับผลกระทบไม่แตกต่างกัน ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนเด่นชัดที่สุด คือ การเมือง เพราะในอดีต พื้นที่อำเภออุทุมพร ถือเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ มีนักศึกษา เข้าสู่ชนบทเพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตย ผลพวงจากการเคยเป็นที่เคลื่อนไหว จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ที่ทำให้คนในชุมชนโนนยาง สนใจเรียนรู้แนวความคิดพึ่งตนเอง เพราะเมื่ออุดมการณ์ทางการเมืองไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่เคยเคลื่อนไหวในสมัยนั้นก็ไม่ต้องเสียมวลชนไป จึงหากิจกรรมอื่นมาพบปะแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชน โดยกิจกรรมที่เป็นแกนของการทำงานร่วมกัน คือ การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ จนก่อกำเนิดเป็น “ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรอำเภออุทุมพร” ก่อนที่จะเติบโตออกไปในหลายกิจกรรมในระยะต่อมา รวมถึง การก่อกำเนิดแนวความคิดพึ่งตนเองของชุมชน โนนยางด้วย ซึ่งดำเนินการผ่านทางทหารหันมาทำเกษตรอินทรีย์ ลดการพึ่งพิงจากภายนอก หันมาใช้ศักยภาพของตนเองเป็นหลัก ตั้งแต่ การลดต้นทุนในการผลิต การเป็นเจ้าของเมล็ดพันธุ์ของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนการผลิต และการจัดจำหน่ายสินค้า ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีทุนมนุษย์ ที่สูงกว่าชุมชนคอนม่วง ซึ่งตลอดระยะเวลาของการพัฒนา การเรียนรู้ของคนในชุมชนคอนม่วง ดำเนินการผ่านทางหน่วยงานรัฐเท่านั้น ที่เข้ามาส่งเสริม โครงการต่าง ๆ ซึ่งที่ผ่านมามีความต่อเนื่องทั้งจากงบประมาณสนับสนุนและบุคลากร ที่หมุนเวียนสับเปลี่ยนกันเข้ามาทำงานตามระบบราชการ และนอกจากนี้ยังมีแนวคิดแตกต่างจาก ความต้องการของคนในชุมชน ขณะที่คนในชุมชนเองก็ยังไม่เชื่อมั่นในศักยภาพการพึ่งตนเอง เพราะตลอดระยะเวลา 40 ปีของการพัฒนา ความรู้ ที่ชุมชนได้รับเกิดขึ้นทางเดียว คือจากหน่วยงานรัฐและทางสื่อมวลชน โดยเฉพาะโทรทัศน์เท่านั้น ไม่มีปัจจัยภายนอก อย่างเช่น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาเป็นตัวกระตุ้น เหมือนชุมชน โนนยาง จึงทำให้การเรียนรู้ของคนในชุมชนถูกจำกัด ย่อมส่งผลให้ทุนทางประวัติศาสตร์การต่อสู้กับปัจจัยภายนอกและเรียนรู้ของชุมชนคอนม่วงต่ำกว่าชุมชน โนนยาง